

Шахун Василь Іванович,

професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор, академік
НАПрН України, голова Координаційного
бюро з проблем кримінології НАПрН
України, голова Київського міського
осередку ВГО «Асоціація кримінального
права України»

ЗАРОДЖЕННЯ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

Чинний Кримінальний кодекс (далі – КК) України та його новий проєкт передбачає низку норм, які ґрунтуються на визначенні часу зародження життя людини. Нині, при формуванні відповідних кримінально-правових норм законодавець покладається на позицію Цивільного кодексу (ЦК) України, де у ембріона відсутній статус фізичної особи. Мова йде про те, що це лише об'єкт, а не суб'єкт правовідносин.

В Україні штучне переривання вагітності дозволено у І триместрі (у терміні до 12 тижнів) та здійснюється за поінформованим бажанням жінки (ст. 281 ЦК України), штучне переривання вагітності у пацієнтки віком до 14 років або у невідьдатної особи здійснюється за заявою її законних представників (ст. 284 ЦК України), штучне переривання вагітності у пацієнтки, яка досягла 14 років, здійснюється за її згодою (ст. 284 ЦК України, Закон України «Основи законодавства про охорону здоров'я»), штучне переривання вагітності у II триместрі здійснюється відповідно до Переліку підстав, за наявності яких можливе штучне переривання вагітності, строк якої становить від 12 до 22 тижнів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 року № 144 «Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України». Практика щодо переривання вагітності відповідає більшості європейських країн.

Така позиція створює хибне уявлення про те, що жінка, на власний розсуд набуває право розпоряджатися життям іншої людини, яка знаходиться в її тілі. До цього її спонукає неврегульований правовий статус внутрішньоутробного розвитку дитини. Тим часом новітні дослідження в галузі медицини і біології свідчать про те, що ембріон не є частиною організму жінки, а є самостійною особистістю, яка з моменту зародження вже має повний обсяг притаманних лише йому генів, що визначають його стать, подальші розвиток тощо.

Нині вчені дійшли висновку, що початком життя людини прийнято вважати заключний етап життя двох клітин, тобто об'єднання генетичного матеріалу чоловіка і жінки. Попри однозначно встановлений день зачаття вкрай складно. Для цього відсутній як методики, так і прилади, спроможні достеменно встановити момент

зачаття. Тому переривання вагітності є нічим іншим, як позбавлення життя людини, яке аналогічне вбивству вже народженої.

Поділяємо думку вчених, які вважають, що ембріон людини має природне невід’ємне право на життя незалежно від національного чи міжнародного визначення цього права, оскільки ще не народжена дитина є людиною – і це аксіома.

Світове співтовариство поступово переглядає ставлення до медичної лібералізації переривання вагітності. Переглядаються причини і підстави для такої процедури. Частина розвинених країн світу не мають заборон щодо переривання вагітності. У 125 країнах світу показаннями для перевивання вагітності можуть бути: ризик смерті матері у випадку збереження вагітності, ризик погіршення психічного здоров’я матері у випадку збереження вагітності, соціально-економічні причини, аномалії розвитку плода.

Між тим у Сполучених Штатах Америки з 2019 р. вводяться нові обмеження щодо переривань вагітності: в окремих штатах переривання вагітності знаходиться під повною забороною, а у деяких дозволено лише у незначному терміні.

Виправдання переривання вагітності тим, що ембріон людини ще не є особистістю, також не можна вважати раціональним, оскільки не можна дискримінувати людей за ступенем розвитку їхньої особистості, адже, як уже було зазначено, її становлення триває протягом усього життя людини. Так, малолітні діти не досягли достатнього ступеня свого розвитку для самостійного й відповідального життя в соціумі, однак це не применшує їхній правовий захист.

Окрім цього, залишається поза правовим полем питання використання донорського сім’яного матеріалу чоловіків для зачаття нового життя і це за умови коли в Україні заборонена полігамія. Законодавчо не врегульоване, але стало реальністю зарадження життя гомосексуальними парами. За таких умов пара фактично отримує дитину лише наполовину їм рідну. Більше того, дитина опиняється в умовах, коли її фізіологічний стан не співпадає з світоглядом її так званих батьків, що фактично впливає на її природні права і подальший розвиток.

Юридичне закріплення права на життя в міжнародних документах підтверджує це природне право та поширюється на особу незалежно від того, чи визнає його держава на національному рівні [1, с. 144].

Захист права на життя людини визнано на найвищому національно-правовому рівні. Так, у Конституції України йдеться: «Людина, її життя й здоров’я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» (ст. 3); «Кожна людина має невід’ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов’язок держави – захищати життя кожної людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров’я, життя і здоров’я інших людей від протиправних посягань» (ст. 27). Оскільки

ненароджена дитина - це теж людина, ця конституційна норма, безперечно, захищає і її життя.

Право на життя людини від моменту зачаття тісно пов'язане з проблемою використання допоміжних репродуктивних технологій (зокрема, різними методами штучного запліднення, сурогатним материнством), які можуть передбачати утилізацію надлишкових ембріонів. Тому так зване сучасне «право» жінки на вільний вибір, на реалізацію інших репродуктивних прав є похідними правами в ієрархії прав людини, серед яких право на життя вважають пріоритетним та основоположним.

Саме тому соціальна функція держави полягає в забезпеченні добробуту своїх громадян, створенні умов для їх безпечного проживання в державі як на цей момент, так і в подальшому. Якщо держава піклується про забезпечення майбутнього добробуту громадян, вона має дбати про захист прав своїх майбутніх громадян (як людей, які приймуть громадянство, так і, передусім, тих осіб, які народяться громадянами цієї країни). У зазначеному контексті правовий захист і забезпечення прав майбутніх громадян є важливими завданням для країни [1, с. 145–146].

КК України позиціонує вбивство жінки, яка завідомо для винного перебувала в стані вагітності (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України), як обставину, що обтяжує покарання (п. 7 ч. 1 ст. 67 КК України). Водночас учинення злочину вагітною жінкою є обставиною, яка пом'якшує покарання (п. 4 ч. 1 ст. 66 КК України).

Варто звернути увагу на певні положення сучасних міжнародно-правових документів. Женевська декларація, прийнята на другій Генеральній асамблеї Всесвітньої Медичної Асамблеї 1948 року, визначає обов'язки лікарів у сфері охорони зачатої, але ще не народженої дитини. Документ містить Присягу лікаря, зміст якої узгоджений із загальновідомою клятвою Гіппократа: «Якнайглибше шануватиму людське життя від моменту його зачаття» [2].

Проголошені в ст. 2 Загальної декларації прав людини 1948 року права та свободи також стосуються всіх: «Кожна людина повинна мати всі права та свободи, проголошені Цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії ... або іншого становища» [3].

Згідно з ч. 3 преамбули Декларації прав дитини, прийнятої Резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН 1959 року, «дитина, унаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони та піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження». До того ж, у четвертому принципі зазначеної Декларації йдеться на те, що дитині «повинно належати право на здорове зростання та розвиток ... включаючи допологовий та післяпологовий догляд» [4].

Зазначений документ встановлює орієнтири щодо вирішення практичних питань у цих сферах.

Особливе значення мають статті Сан-Хосе, підписані в столиці Республіки Коста Ріка 2011 року та «схвалені фахівцями з прав людини, правозахисниками, ученими, виборними посадовими особами, дипломатами, експертами в галузі медицини та міжнародної політики». Документ мав на меті довести помилковість твердження міжнародних організацій та громадських діячів стосовно того, що переривання вагітності – це право людини. Жоден договір ООН не позиціонує зазначене діяння як міжнародне право людини. А тому держави й представники суспільства повинні забезпечити в межах національних законів і національної політики захист людського життя від моменту зачаття.

Як бачимо зазначені проблеми потребують ґрунтовних міждисциплінарних дискусій з участю фахівців в галузі філософії, цивільного, сімейного, кримінального права, вчених у галузі медицини, біології.

Список використаних джерел

1. Островська Б. В. Право людини на життя від моменту її зародження в контексті права та моралі. Філософські та методологічні проблеми права. 2016. № 2 (12). С. 140–148. URL: <https://philosophy.naiau.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/370/373>.
2. Женевська декларація від 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_001#Text.
3. Загальна декларація прав людини від 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
4. Декларація прав дитини від 1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text.

Чернявський Сергій Сергійович,

проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Джу́жа Олександр Миколайович,

головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ШАХРАЙСТВА З ПОДАТКОМ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

Податок на додану вартість (ПДВ) є не лише складовою державної фінансової політики у сфері податкових надходжень до бюджету як в Україні, так і світі загалом, а й важливим інструментом регулювання економічних процесів щодо стабілізації економіки та реального соціального захисту населення.